

Тема 2. Предметна творчість людини в Античності

Мета: ознайомлення студентів з предметною творчістю людини в Античності, зі специфікою декоративно-ужиткового мистецтва Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.

План

1. Специфіка предметної творчості людини в Стародавній Греції.
2. Особливості предметної сфери людини в Стародавньому Римі.

Ключові поняття: Стародавня Греція, Стародавній Рим, інтер'єр, грецькі меблі та посуд, грецька орнаментика, римські меблі, прикраси житла, вазопис, «калос деміургос».

1. Специфіка предметної творчості людини в Стародавній Греції.

Територію Греції, яку до греків називали Елладаю, заселяли народності з високою культурою. Культура бронзового періоду на островах Егейського моря процвітала понад тисячу років до того, як туди прийшли греки. Грецька культура розвивалась на основі егейської. Греки завоювали Балкани, острови Егейського моря й наблизились до Сицилії. Мандрівники й колонізатори втілювали культуру народів, з якими контактували. Грецька культура була потужним джерелом, до якого неодноразово звертались протягом наступних епох.

М'який клімат Греції надає змогу грекам значну частину життя проводити під відкритим небом, тому житловим будинкам не надавалось важливого значення. У ранній період і в період розквіту грецької цивілізації навіть будинки багатих були простими й мало чим відрізнялись від будинків бідних городян. Основною формою грецького житлового будинку було однокімнатне приміщення, а пізніше з цієї форми стали будувати багатокімнатні будинки. Внутрішні приміщення прикрашали настінним живописом й облицьовували різними листовими матеріалами. Підлога здебільшого була мозаїчна, пізніше під впливом Сходу її покривали килимами. Розписані стелі вже були відомі в VI ст. до н.е. Після персидських війн запити з прикрашення житла привели до появи більш багатого інтер'єру.

Прийом гостей ставав загальноприйнятою традицією, тому розширювалось домашнє господарство, збільшувались приміщення. Будинки багатих відрізнялись значною розкішшю, навколо насаджували сади, парки, а будинків бідних городян розташовували окремо від них.

Оригінальні грецькі меблі, на жаль, не збереглися. Тільки завдяки рельєфним зображенням, рисункам на вазах і маленьким теракотовим статуеткам, ми можемо досить точно уявити собі тодішні грецькі меблеві форми. Меблі в Греції виготовляли ремісники й підприємці, які використовували дешеву робочу силу рабів. Грецькі конструктори, художники й майстри, поєднавши простоту, витонченість ліній, реалізм і комфорт, розробили класичні меблеві форми, які заклали основу й послужили взірцями для наступних стильових меблевих форм, хоча скромність житла, кімнат, одяг і звичаї не вимагали багато меблів. Наприклад, шафами греки майже не

користувались. Для зберігання одягу й предметів домашнього вжитку застосовували дерев'яні скрині різних типів, подібні до єгипетських, що нагадують дерев'яні саркофаги, знайдені в Криму. Меблі для садіння були досить різноманітними з переважанням трьох форм: лавочки, звичайні й церемоніальні, і стільці. Рання форма лавочки або табурета (дифроса) ще дуже проста, громіздка, ніжки чотиригранні або точені, поверхня для сидіння зазвичай плетена. Інша форма – складний табурет на Х-подібній опорі – походить з Єгипту, такі табурети раб носив за своїм паном, щоб будь-коли той міг сісти. Це первинна форма більш пізнього періоду складного стільця. Крісла греки виготовляли двох видів: більш рання форма нагадує церемоніальне крісло (трон) мешканців Сходу, досить велике, важке, з незграбними дощатими ніжками, вставленим у рамку сидіння. Подібні парадні крісла виготовляли з мармуру (для театрів). Для повсякденного користування, в основному для жінок, у V ст. до н. е. греки виготовляли елегантний – стілець із серповидними ніжками, до яких (задніх) кріпили спинку. Це перша форма в історії розвитку меблів, коли функціональність поєднана зі свідомим художнім оформленням, стало апогеєм грецького меблевого мистецтва. Цей тип був розповсюджений протягом усього періоду античності. Столи в грецьких будинках були другорядними ужитковими предметами. Вони були прості, легкі і низенькі, оскільки греки їли лежачи. Трапецієподібні кришки на трьох ніжках, звужені донизу, згинались або закінчувались у вигляді звіриної лапи. Матеріалом слугувала дорога деревина або бронза. Користувались також столами на чотирьох ніжках або на одній опорі. Розквіт грецького меблевого мистецтва припадає на V–III ст. до н.е. Більшість творів грецького мистецтва оздоблювались різьбленим та інкрустованим орнаментом з інтенсивним розфарбуванням, що робило вироби більш яскравими. Крім того, греки вже знали способи інтарсії із срібла, слонової кістки й черепахи. Ніжки меблів, що закінчувались звіриною лапою, зустрічаються значно рідше. Більшість виробів мають строгую тектонічну форму.

Для греків усе зорове було важливим і суттєвим, бо предметний світ сприймався цілісним та органічним. Грецькі меблі й посуд, предмети туалету й музичні інструменти – це предмети утилітарні, сповнені здорового глузду. Не було жодного предмета, який був би тільки утилітарним або служив тільки для прикраси.

Відомо, що важливе місце в грецькому суспільстві належало художнім професіям. Плутарх, перераховуючи оплачувані державою професії афінських громадян, називає такі: теслі, скульптори, мідники, муляри, золотих справ майстри, художники, чеканники, мореплавці, керманічі, каретники, кожум'яки, ткачі та ін. Ремесло було невід'ємне від мистецтва. Саме образотворче мистецтво вважалося одним із видів ремесла. Славетні художники займалися дрібною пластикою, побутова кераміка розписувалася вазописцями. Художників шанували, як справжніх майстрів своєї справи. Відомий скульптор Фідій, якого називали «калос деміургоса» (прекрасний ремісник), був близьким другом Перікла, вождя афінської демократії.

Грецька орнаментика була чисто декоративною й не мала символічного значення. Характерними особливостями орнаментики були як фігуральні й рослинні, так і геометричні та архітектурні елементи. Частими мотивами були акант, ряди листків, лотос й інші квіти в точних композиційних обрисах і яскравому забарвленні. Геометричний орнамент являв собою спіральні й хвилясті лінії, а архітектурний – намиста й зубчики.

2. Особливості предметної сфери людини в Стародавньому Римі.

Римляни, завоювавши спочатку Італію, а потім розширивши свої володіння на все Середземномор'я, значно збагатились грецькою культурою й збільшили свої володіння до найвіддаленіших кордонів імперії. Римляни були людьми практичними, вони керувались більше розумом, ніж почуттями. Завоювавши Грецію, вони вивезли з неї не тільки пам'ятники мистецтва, а й переселяли грецьких майстрів, хоча не все грецьке мистецтво їм подобалось.

Самостійне римське мистецтво почало розвиватись на зламі IV–II ст. до н.е. і досягло свого апогею в період правління імператора Августа (31 рік до н.е. – 14 рік до н.е.). Цей період характеризується величними спорудами, хоча поряд з монументальністю внутрішнього простору, головними характерними рисами римської архітектури були вільні декоративні елементи (реальні композиції на алегоричні й історичні теми). Про архітектуру будівель того часу ми дізнаємося з розкопок Помпеї – міста, яке було засипано вулканічною лавою ще в 79 році до н.е.

Основними приміщеннями міського житлового будинку з досить-таки цікавим плануванням були: просторий хол, звідти відкривався таблінум, який одночасно служив і трапезною, що виходив на сад, оточений колонами – перистиль. Кімнати для жінок і чоловіків, а також господарські приміщення групувались навколо основної кімнати. Це загалом відрізнялось від грецьких будинків, де всі кімнати розташовувались по обидві сторони основної осі, чергуючись в строгому геометричному порядку. Важливою частиною римського способу життя були терми, які служили не тільки лазнями, але й культурними центрами, місцями зустрічей, відпочинку. Терми стали величезними спорудами з внутрішнім оздобленням, які не поступалися палацам. Крім приміщень з холодними й гарячими басейнами, у них були зали для відпочинку, для фізичних вправ, а іноді й бібліотеки. У бідних міських районах уперше з'являються багатоповерхові житлові будинки – інсули. Будували римляни й заміські вілли в живописних місцях, гаях, які оточували каналами, фонтанами й садами. Римський будинок, його планування й оздоблення створювали репрезентативні межі для життя, центром якого була діяльність його господаря, який приймав тут ділових людей. Окремі будинки були перенасичені оздобленням помпезних елементів, без всякого смаку, їх скоріше виготовляли ремісники, а не художники. Внутрішнє оформлення будинків було дуже багатим, зокрема підлога з мармуру або кольорової мозаїки, стеля зберігала форму дерев'яної конструкції, стіни прикрашались яскравим декоративним розписом, який створював ілюзію розширення внутрішнього простору вузьких темних кімнат. Усі ці шедеври відомі в історії мистецтва під

назвою помпезних фресок. Широко використовувались килими й драпіровка. Розкішному оформленню внутрішніх приміщень відповідали меблі, які в основному були подібні до меблів грецької епохи Александра Македонського. Столярними роботами в Римі займались в основному раби, хоча нерідко залучались й інші ремісники. За даними Плінія, у римських столярів були майже всі ті ручні інструменти, якими користуються й зараз. На жаль, дерев'яні меблі не збереглися, і про їх форми ми можемо дізнатися тільки з бронзових і мармурових пам'яток. Для меблів найчастіше використовувалась деревина кедра, туї, оливи, ясна й клена, для інтарсії – самшит, пальма, чорне дерево. Декоративне оформлення залежало від матеріалів та інструментів. Основними прикрасами були пластини з металу й різьба по дереву. Основними елементами орнаментики в епоху Октавіана Августа були листки аканта, гірлянди, фрукти, грона винограду. Комбінації квітів, листків і пагонів, що в'ються, подібно натюрмортам, були строго симетричні та стилізовані. Орнаментика була чисто символічна й багата алегоріями. Часто зустрічались зображення звірів, крилатих хижаків або сфінксів, хоча римляни сприймали ці символи не так серйозно, як жителі Сходу, і сміливо використовували їх для оздоблення житла. Крім деревини, вони використовували і дорогоцінні метали (бронза, золото, срібло), мрамур, слонову кістку, панцир черепахи та ріг. Окремі вироби висікались із мрамору або повністю виливались із бронзи. Різноманітні меблі римлян були по суті продовженням попередніх епох. Зокрема, для сидіння застосовували табурет, складний стілець і крісло. Табурети без спинки робили з деревини або бронзи з виточеними ніжками, в оформленні яких частково відчувався вплив етрусської техніки лиття із бронзи. Складний парадний стілець використовували важні персони, а імператорське крісло тільки імператор. Сіоліум – почесний стілець для глав аристократичних сімейств, які мали своє постійне місце в храмах, купальнях, їх крісла часто були висічені із мрамору з рельєфами й ніжками у вигляді звіриних лап. Більшість крісел часто доповнювались лавочкою для ніг. Виготовляли римляни й плетені меблі, які були відомі в них ще в II ст. до н.е. Ці меблі мали досконалу й прекрасну форму. Для повсякденного користування виготовляли різноманітні лавки простої конструкції. Іншу форму мали лавки (зі спинкою й підлокітниками), які виготовляли для атріїв будинків заможних людей, вони призначались для того, щоб на них сідали люди, які прийшли з вулиці й змивали пил із ніг. Ще одна форма лавки – характерна двомісна, без спинки, призначалась для однієї почесної людини. Оскільки римляни, як і греки, значну частину свого життя проводили в ліжку (писали, читали, укладали угоди), то для цього вони застосовували різноманітні ложа, які розміщували навколо обіднього столу. На кожному ложі могло розміститись троє людей. Столи в римлян відігравали важливу роль і мали різноманітне призначення. Наприклад, обідні столи були легкі, бо зі зміною страви змінювали й стіл. Найкращим для цього був грецький тип столу на трьох ніжках, які часто виготовляли з бронзи у вигляді лап звірів, хоча верхня форма ніжок залишалась тектонічною. Римляни, навпаки, усю ніжку стола робили у вигляді фігури фантастичної тварини. Зустрічались і комбінації звіриних лап з елементами фігур лева, грифа або сфінксів та листям аканта. Однак, не дивлячись на такий спосіб

оформлення, загальний вигляд виробів був досить благородним. Більшість староримських форм характеризується перевантаженістю. На основі цієї форми виник один із типів столів італійського ренесансу. Ліжка були традиційно дерев'яні, мали багату драпіровку й м'яку оббивку на дерев'яній прямокутній рамі, яку кріпили на чотирьох точених ніжках. Профільовані поперечини, інтарсія й бронзові прикраси на рамі надавали цим меблям досить ефективний вигляд. На основі цих меблевих форм виникли носилки, якими користувались знатні римляни для переміщення по місту. Ці крісла-носилки, залежно від становища їх власника, були більш або менш розкішними. Шафи в римських помешканнях майже не було, а для зберігання предметів домашнього вжитку користувались скринями, які стояли в атріях і ніколи не пересувались. Про інші вироби ми майже нічого не знаємо. До нас дійшли тільки деякі бронзові й залізні форми різноманітних речей.

У римські часи з'явилося багато новинок у книжковій справі. Крім папірусу, поширився винайдений у малоазійському місті Пергамі матеріал для письма – особливим чином оброблена шкіра – пергамент. Крім книг-сувоїв з'явилися книги-кодекси, які від сучасних книг відрізнялися тільки способом скріплення аркушів.

Будучи практичними, римські художники й ремісники, використавши спадщину етрусків, досягли значних успіхів у майстерності оздоблення житла. Римським мистецтвом закінчується історія античного періоду. Проте римське мистецтво протягом століть мало значний вплив на світове мистецтво, особливо епохи класицизму.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть характерні особливості житла в Давній Греції.
2. Назвіть характерні особливості житла в Давньому Римі.
3. Якими ремеслами займалися в Давній Греції?
4. Яка роль символіки в оформленні побутових предметів?
5. Які архітектурні споруди створювали в Давньому Римі?
6. Який посуд використовували греки?
7. Назвіть особливості грецького вазопису.
8. Які матеріали використовували римляни для виготовлення меблів?

Практичні завдання:

1. Скласти порівняльну таблицю оздоблення житла Давньої Греції та Давнього Риму.
2. Написати реферат (тема за вибором студента):
 - «Розвиток ремесл Давньої Греції»;
 - «Особливості обладнання житла в Давньому Римі»;
 - «Роль дизайнерського начала в формування предметного оточення людини античності»;

- «Поєднання користі й краси в культурах Давньої Греції та Давнього Риму».
- 3. Створити міні-кейс (тема за вибором студента):
 - «Орнаментика Давнього Риму»;
 - «Меблі Давньої Греції».